

УДК 32.019.51

Кукуруз О. В.

к. політ. наук, старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
к. 212, вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01601, Україна
тел.: +38 097 496 66 39, e-mail: politok@bigmir.net

ВПЛИВ ПОЛІТОЛОГІВ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ¹

У статті сформульовано два підходи до розуміння професії «політолог» в Україні — фаховий і дилетантський. Визначено види впливу політологів на політичні процеси: позитивний, негативний, нейтральний; свідомий і несвідомий; безпосередній і опосередкований. На думку автора, з метою збільшення позитивного впливу політологів на практичну політику необхідно формувати фахове середовище висококваліфікованих, об'єктивних, відповідальних за розвиток своєї держави політологів.

Ключові слова: політологія, політолог, види діяльності політолога, українські політологи, види впливу політологів.

Постановка проблеми. Проголошення незалежності України, політично-плюралізму, демократичного розвитку зумовили становлення нової на той час для нашої країни професії — політолог. У навчальних закладах були створені кафедри політології, які готують спеціалістів у політичній сфері; у наукових установах — відділи політології, які займаються дослідженнями в сфері політики; в наукових установах і навчальних закладах — спеціалізовані вчені ради, які готують кандидатів і докторів політичних наук. За 26 років самостійності України підготовлено значну кількість політологів. Частина з них бере участь у підготовці політичних рішень, їх реалізації, але, на відміну від інших суб'єктів політичних процесів, їх вплив на розвиток держави, добробут суспільства практично не піддається глибокому аналізу.

Аналіз останніх досліджень. Загалом професії «політолог» присвячено мало уваги в українській енциклопедичній, навчальній та науковій літературі. Інформацію про роль політологів у суспільстві та державотворчих процесах знаходимо в окремих публікаціях, зокрема таких вчених, як В. Д. Бабкін, М. Ф. Головатий, М. С. Іванов, А. М. Круглашов, Ф. М. Рудич. Якості, якими повинні володіти політологи, сфери діяльності, де вони можуть працювати, види їх діяльності найкраще відображені на сайтах вищих навчальних закладів, які запрошують до вступу на спеціальність «політологія». Комплексних досліджень щодо практичної діяльності українських політологів у науковій літературі немає.

Метою статті є дослідити, яким є і яким може бути вплив українських політологів на практичну політику. Для досягнення цієї мети визначено

¹ Стаття була підготовлена для міжнародної наукової конференції «Соціальні та політичні трансформації у Центральній та Східній Європі (1917–2017 рр.): чинники, досягнення, проблеми» (28–29 червня 2017 року, ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна).

наступні **завдання**: навести види діяльності політологів; з'ясувати розуміння і сприйняття українських політологів на державному і суспільному рівнях; визначити види впливу політологів на політичні процеси; надати рекомендації щодо збільшення позитивного впливу українських політологів на практичну політику.

У процесі становлення політології в Україні науковці, освітяни багато уваги приділили концепції розвитку політичної освіти, зокрема її змісту, що формує мислення майбутніх політологів, та функціям, які вона повинна виконувати в суспільстві. На переконання В. Д. Бабкіна, «вивчення політичної науки повинно сприяти подоланню стереотипних уявлень про те, що політика — це переважно боротьба, протистояння, конфлікти. Ця освіта дає змогу пізнати і використовувати й інші суттєві риси політики, як засобу інтегрування інтересів соціальних суб'єктів, досягнення громадянського миру, соціальної та національної злагоди, консенсусу» [1, с. 8]. М. С. Іванов політичну освіту визначає складовою частиною цілеспрямованої політичної соціалізації, засобом формування політичної культури, а також внутрішнім чинником політичного процесу [2, с. 4]. На думку М. Ф. Головатого, «спеціаліст-політолог повинен мати чітку життєву і громадянську позицію, та, по-можливості, і безпосередньо брати участь у суспільно-політичних процесах» [3].

Очевидно, що напрями політичних процесів залежать від політичної освіти та фахівців у політичній сфері. Перш ніж визначити їх вплив на практичну політику, необхідно з'ясувати види діяльності політологів. Таку інформацію можна знайти на сайтах вищих навчальних закладів. Зокрема на сторінці кафедри політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили схематично зображено професію «політолог». Зазначено такі її види як політичний теоретик, політичний технолог, спічрайтер, політичний філософ, політичний експерт, іміджмейкер, політичний консультант, політичний оглядач. Сферами діяльності визначено: політичний консалтинг та PR; політичний менеджмент, технології; політичну журналістику; державну службу (місцеве самоврядування); політичний аналіз та експертизу; викладацьку діяльність [4]. На сайті факультету політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова зазначено, що випускники спеціальності «політологія» можуть обіймати такі посади: вчитель соціально-політичних дисциплін; викладач соціально-політичних дисциплін вищих навчальних закладів; політолог; політичний конфліктолог; фахівець зі зв'язків з громадськістю та пресою; консультант у партіях та інших суспільних об'єднаннях; політичний оглядач; співробітник управління внутрішньої політики органів місцевого самоврядування; політолог-аналітик; науковий співробітник; експерт із суспільно-політичних питань; спеціаліст державної служби; голова виборчого штабу [5]. На сторінці кафедри політології Національного університету «Острозька академія» зазначається, що магістр політології за рівнем своєї кваліфікації може обіймати такі посади: політолог; працівник у галузі державного управління; співробітник управління внутрішньої політики ОДА; співро-

бітник управління молодіжної політики та сім'ї ОДА; референт-політик ОДА; аналітик і консультант з політичних питань; розробник політичних технологій; викладач соціально-гуманітарних дисциплін; науковий співробітник за фахом; політичний оглядач; редактор суспільно-політичних видань [6].

Як бачимо, в переліках наведених посад є відмінності, які, ймовірно, залежать від спрямування кафедр конкретних вузів, наприклад, на педагогічну діяльність або на державне управління тощо. Такі відмінності очевидно також ґрунтуються на реальній практиці працевлаштування випускників, оскільки на державному рівні це питання недостатньо врегульовано. Професія «політолог» тривалий час була відсутня в класифікаторі професій. На сьогодні у Національному класифікаторі професій зазначається, що професіонали в галузі філософії, історії та політології можуть займати посади молодшого наукового співробітника, наукового співробітника, наукового співробітника-консультанта, а також експерта із суспільно-політичних питань; консультанта із суспільно-політичних питань (в партіях та інших громадських організаціях); політичного оглядача; політолога [7]. Перегляд і порівняння переліку посад для політологів, наведених вузами і передбачених класифікатором, показує відсутність системного підходу в цьому питанні на державному рівні.

У 2009 році А. М. Круглашов відзначив, що політологія стала визнаною державою окремою наукою, що має достатньо цілісну систему професійної підготовки відповідних фахівців, але водночас поставив запитання актуальне і до сьогодні: «Вчимо: кого і для чого?». На його думку, працевлаштування політологів характеризується стихійністю та непорядкованістю цього процесу, особливо коли йдеться про державне замовлення та перше робоче місце випускників. Професійну підготовку фахівців-політологів А. М. Круглашов назвав «опалюванням космосу» [8, с. 27].

З'ясувавши теоретичні види діяльності політологів, варто проаналізувати практику їх діяльності в Україні. Після розпаду Радянського Союзу, в перше десятиріччя незалежної України відомими у публічній політиці стали, зокрема, такі особи як К. Бондаренко, Д. Видрін, В. Карасьов, М. Погребинський, В. Полохало, В. Фесенко та ін. У ЗМІ вони почали позиціонувати себе як політологи, хоча за освітою були істориками, філософами і навіть фізиками-теоретиками тощо. Більшість із них працювали політтехнологами на конкретних політиків і політичні партії, але цю інформацію суспільству не оприлюднювали. Коментарі й прогнози таких політологів часто були підпорядковані поставленій замовником меті, а не об'єктивному аналізу політичних процесів у країні.

Дещо змінилася ситуація після Революції Гідності. Зокрема вже існує величезна кількість політологів за освітою, які отримали більше можливостей потрапити у медійний простір. Для прикладу наведемо діяльність 112 каналу. На нашу думку, можна виокремити два аспекти позиціонування політологів у ефірі цього телеканалу. Перший — позитивний. Названий телеканал постійно запрошує у свою студію нових політологів. На відміну від попередніх років з'явилася можливість стати відомими і впливати на

громадську думку не лише політтехнологам, а й політологам, які не працюють на партії чи конкретних політиків. Тобто збільшився шанс для суспільства і держави отримати об'єктивний аналіз і рекомендації від незалежних політологів. Другий аспект — негативний. Телеканал запрошує політологів коментувати поточні новини, причому багато тем для розмов гість програми не може навіть передбачити. Ніколи не відомо, що відбудеться під час прямого ефіру. Відтак часто бувають випадки, коли політолога запитують про сфери, до яких він не має жодного стосунку або те, що належить до об'єктів дослідження політичної науки, але чим він безпосередньо не займається. Відтак розмова проходить у руслі: «А що Ви думаєте з цього питання?» або «Прокоментуйте ситуацію, яка щойно відбулася у ВРУ». Водночас внизу екрана біля прізвища гостя написано «політолог» або «політичний експерт» тощо. Але неможливо на основі картинки, яку показали ЗМІ, і фрагменту виступу одного з політиків дати фаховий аналіз ситуації, не вивчивши уважно всі її складові. Якщо політолог займається дослідженням внутрішньої політики, то він не повинен достеменно знати особливості зовнішньої політики. Якщо він політичний експерт, то має бути зазначено, з яких саме питань, оскільки одна особа не може бути експертом у всіх питаннях політики одночасно.

Загалом у ЗМІ напис «політолог» часто пишуть навіть особам, які не є політологами ні за освітою, ні за знаннями, а лише на тій підставі, що вони коментують політику. Відтак на основі таких коментарів у суспільстві формується розуміння і ставлення до професії «політолог». Як мінімум можна виділити дві негативні невинуваті крайнощі повсякденного розуміння професії «політолог»: 1) політолог — це особа, яка обговорює політику; 2) політолог — це особа, яка має знати все про всі види політики та може аналізувати все, що є об'єктом політології.

Цій проблемі упродовж періоду незалежності України приділяли увагу відомі науковці й освітяни. Зокрема у 2003 році Ф. М. Рудич так описав стан політології в Україні: «своєрідний політологічний ренесанс, який нині спостерігаємо, приховує в собі небезпеку компрометації цієї науки, масового напливу дилетантів і непрофесіоналів, прагнення приручити політологію, зробити її зовнішньо респектабельною служницею чинної влади. Останнє обумовлюється тим, що ми не маємо традицій незалежності гуманітарної науки. Певні групи вчених зберегли й посилили свою залежність від влади, інші розійшлися по партіях і рухах і переймаються теоретичним обслуговуванням їх інтересів» [9, с. 16].

Висновки. Аналіз теоретичних і практичних аспектів діяльності політологів в Україні дає змогу сформулювати два підходи до розуміння професії «політолог» — фаховий і дилетантський. Перший. Політологи — це особи, які мають знання в сфері управління суспільними справами, знають політичні закономірності, об'єктивно аналізують політику, політичні процеси, науково прогнозують результати дій і рішень політиків, надають обґрунтовані рекомендації щодо поліпшення регулювання відносин у суспільстві, ефективного розвитку держави тощо. Другий. Політологи — це особи, які обговорюють політичні події, вміють красиво і багато говорити, висувати

свої версії політичних подій, результативно виконувати замовлення політиків, політичних партій, бізнесменів, часто не задумуючись про мету такого замовлення, засоби її досягнення, наслідки. Проблема полягає в тому, що поставлені цілі можуть не мати нічого спільного із суспільними цілями та розвитком держави, а, навпаки, — можуть завдавати шкоди інтересам суспільства, держави.

Відтак за своїм результатом вплив політологів на політичні процеси може бути: позитивним (в результаті настанов політологів політичні рішення принесли користь суспільству, державі); негативним (в результаті втілення певної схеми, моделі, розробленої політологами, погіршилися показники добробуту життя суспільства); нейтральним (певні ідеї, поради політологів не принесли користі для управління суспільними справами, але й не завдали шкоди). Політологи можуть здійснювати свідомий вплив (добре усвідомлюють, до яких наслідків призведуть їх рекомендації) або несвідомий (у зв'язку з непрофесійністю або неможливістю врахувати всі чинники не усвідомлюють, яким буде результат їх рекомендацій). Вплив політологів на політичні процеси може бути безпосереднім (консультанти, експерти, політтехнологи, іміджмейкери дають поради, розробляють моделі, здійснюють керівництво політичними і передвиборчими кампаніями, а відтак безпосередньо впливають на напрями розвитку політичних процесів) або опосередкованим (викладачі політологічних дисциплін навчають студентів, науковці виголошують доповіді, публікують праці з політологічної тематики, тобто безпосередньо не беруть участі у політичних процесах, але їх дослідження та цінності опосередковано впливають на суб'єктів політичної діяльності).

На нашу думку, аби політологи здійснювали позитивний вплив на політичні процеси в Україні, необхідно долати дилетантське розуміння цієї професії, поширене в українській політичній практиці, формувати фахове середовище висококваліфікованих, об'єктивних, відповідальних за розвиток своєї держави політологів.

Список використаних джерел

1. Бабкін В. Д. Не боротьба, а мистецтво злагоді: актуальні питання розвитку політичної освіти в Україні // Освіта. — 1994. — 8 червня. — С. 8.
2. Іванов М. С. Політична освіта як засіб формування політичної культури та чинник політичного процесу: автореф. дис. ... доктора політичних наук. — Київ, 2005. — 31 с.
3. Головатий М. Політолог повинен мати чітку життєву позицію // Персонал Плюс. — 2009. — № 12 (314), 25–31 березня [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://personal-plus.net/314/4609.html> (дата звернення: 18.05.2017).
4. Сайт ЧНУ імені Петра Могили [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://chmnu.edu.ua/kafedra-politichnih-nauk/> (дата звернення: 22.06.2017).
5. Сайт НПУ ім. М. П. Драгоманова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ipsp.npu.edu.ua/index.php/ua/?option=com_content&view=category&layout=blog&id=21&Itemid=131&lang=uk (дата звернення: 22.06.2017).
6. Сайт НУОА [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.oa.edu.ua/ua/departments/politics/pim_polit/ (дата звернення: 22.06.2017).
7. Класифікатор професій ДК 003:2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dk003.com> (дата звернення: 24.06.2017).

8. Круглашов А. М. Здобутки та проблемні питання розвитку вітчизняної політичної науки // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — Київ, 2009. — Вип. 17. — С. 22–30.
9. Рудич Ф. Політична наука в Україні: стан і перспективи // Політичний менеджмент. — 2003. — № 1. — С. 5–18.

References

1. Babkin, Volodymyr. «Ne borot'ba, a my'steczstvo zlagody': aktual'ni py'tannya rozvy'tku polity'chnoyi osvity' v Ukraini.» Osvita, Cherven' 8, 1994.
2. Ivanov, Mykola. «Polity'chna osvita yak zasib formuvannya polity'chnoyi kul'tury' ta chy'nny'k polity'chnogo procesu.» Dy's. d-ra polit. nauk, In-t polit. i etnonacz. doslidzh. NAN Ukrayiny', 2005.
3. Golovatyj, Mykola. «Politolog povy'nen maty' chitku zhy'ttyevu pozy'ciyu.» Personal Plyus 12 (314). Berezen' 25–31, 2009. <http://personal-plus.net/314/4609.html>.
4. Sajt ChNU imeni Petra Mogy'ly'. Data zvernennya Cherven' 22, 2017. <https://chmnu.edu.ua/kafedra-politichnih-nauk/>.
5. Sajt NPU im. M. P. Dragomanova. Data zvernennya Cherven' 22, 2017. http://ipsp.npu.edu.ua/index.php/ua/?option=com_content&view=category&layout=blog&id=21&Itemid=131&lang=uk.
6. Sajt NUOA. Data zvernennya Cherven' 22, 2017. http://www.oa.edu.ua/ua/departments/politics/pim_polit/.
7. Klasyfikator profesij DK 003:2010. Data zvernennya Cherven' 24, 2017. <http://www.dk003.com>.
8. Kруглашов, Анатолій. «Здобутки та проблемні питання розвитку вітчизняної політичної науки.» Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї 17 (2009): 22–30.
9. Рудич, Фелікс. «Політична наука в Україні: стан і перспективи.» Політичний менеджмент 1 (2003): 5–18.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017

Кукуруз О. В.

Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины
к. 212, ул. Трехсвятительская, 4, г. Киев, 01601, Украина

ВЛИЯНИЕ ПОЛИТОЛОГОВ НА ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье сформулированы два подхода к пониманию профессии «политолог» в Украине — профессиональный и дилетантский. Определены виды влияния политологов на политические процессы: положительное, отрицательное, нейтральное; сознательное и несознательное; непосредственное и косвенное. По мнению автора, с целью увеличения положительного влияния политологов на практическую политику необходимо формировать профессиональную среду высококвалифицированных, объективных, ответственных за развитие своего государства политологов.

Ключевые слова: политология, политолог, виды деятельности политолога, украинские политологи, виды влияния политологов.

Kukuruz O.

Koretsky Institute of State and Law National Academy of Sciences of Ukraine,
r. 212, st. Trokhsviatytelska 4, Kyiv, 01601, Ukraine

INFLUENCE OF POLITICAL SCIENTISTS ON POLITICAL PROCESSES IN UKRAINE

Summary

Theoretical and practical aspects of activity of political scientists in Ukraine are considered in this article. The author analyzes lists of kinds of activities of political scientists, which are noted on the sites of higher educational establishments of Ukraine and in the National Classifier of Professions.

After the collapse of the Soviet Union, in the first decade of independent Ukraine, known in society became persons, who began to position themselves as political scientists, although were historians, philosophers and even theoretical physicists etc. Most of them worked as political technologists for certain politicians or political parties. They often appeared in the media in order to promote the interests of their customers. As a result, political scientists began to be associated with political technologists. The situation after the Revolution of Dignity has changed a bit. In particular, there are a huge number of diploma political scientists, who have more opportunities to get into the media space.

Two approaches to understanding profession «political scientist» in Ukraine — professional and dilettantish are formulated in this article. The author defines kinds of influence political scientists on political processes: positive, negative, neutral; conscious and unconscious; direct and indirect. In the author's opinion, in order to increase the positive influence of political scientists on practical policy, it is necessary to create a professional environment of highly skilled, objective, responsible for the development of state, political scientists.

Key words: political science, political scientist, kinds of activity of political scientist, Ukrainian political scientists, kinds of influence of political scientists.